

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА БЕЗ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

У статті описано загальні засади здійснення підприємницької діяльності приватними підприємцями - фізичними особами. Проведено правову оцінку позитивних та негативних моментів такої форми діяльності.

Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Слід зазначити, що поряд із загальним розвитком підприємництва в Україні за останні роки значного поширення набув розвиток одного з наймасовіших напрямків - малого підприємництва, яке регулюється на державному рівні. Одним із суб'єктів малого підприємництва є індивідуальні підприємці, тобто фізичні особи, що зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності без створення юридичної особи [1]. На сьогодні приватне підприємництво фізичних осіб без створення юридичної особи вважають найпростішою формою здійснення підприємницької діяльності. Держава обрала політику підтримки такої форми діяльності та намагається створити сприятливі умови для її розвитку. На жаль, ще не існує спеціального нормативного акта, який би встановлював правовий статус приватного підприємця. Базовим документом, що регулює порядок здійснення підприємницької діяльності фізичних осіб - суб'єктів підприємниць-

кої діяльності, залишається Закон України «Про підприємництво» від 7.02.1991 р. № 698-ХІІ. Саме він визначає загальні правові економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності, встановлює гарантії свободи підприємництва та випадки її обмеження.

Очевидно, що така найпростіша форма здійснення підприємницької діяльності має не лише переваги, а й недоліки. На мою думку, їх дослідження є актуальним на сьогодні, оскільки, як уже зазначалося, фізичні особи надають перевагу саме цій формі через її зрозумілість, фінансову доступність тощо.

Конституція України (СТ. 42) закріпила право кожного на заняття підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Відповідно до СТ. 12 Закону України «Про власність» від 7.02.1991 р. громадянам було надане право набувати право власності на доходи від підприємницької діяльності, а також мати у власності майно, яке забезпечувало б цю діяльність. Загальні ж засади здійснення підприємницької діяльності, як уже

зазначалося, закріплено в Законі «Про підприємництво».

Крім того, новий Цивільний кодекс виділяє такий вид суб'єктів цивільних правовідносин, як підприємець. Новий ЦК закріплює право фізичних осіб на здійснення підприємницької діяльності, порядок їх державної реєстрації, майнову відповідальність підприємця - фізичної особи. Це дає підстави для зміни правових підходів у дослідженні відносин, які виникають при здійсненні підприємницької діяльності фізичними особами, а саме їх аналізу з цивілістичних позицій.

Закон України «Про підприємництво» визначає такі суттєві ознаки підприємництва, як здійснення діяльності з метою отримання прибутку та обов'язкову реєстрацію фізичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності.

Слід зазначити, що фізичні особи на території України не позбавлені права отримувати прибуток від виконання цивільно-правових договорів і без реєстрації їх як підприємців. Чинне законодавство України не покладає на фізичну особу обов'язку реєструватися як підприємець у тому випадку, коли вона отримує прибуток за виконання послуг чи робіт, продаж майна тощо.

Відповідно до ч. 1 Ст. 2 Закон України «Про підприємництво» суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства), не обмежені законом у правоздатності або дієздатності. Проте та сама стаття містить перелік категорій громадян, яким забороняється займатися підприємницькою діяльністю. З цього переліку можна виділити дві категорії громадян:

- особи, які не мають права бути суб'єктами підприємницької діяльності у зв'язку з тим, що вони займають певну посаду або перебувають на службі (військовослужбовці, службові особи органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, державного нотаріату);
- особи, які засуджені за деякі види злочинів або яким призначено певний вид покарання (особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю до закінчення терміну, встановленого вироком суду, а також ті, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини). Крім Закону «Про підприємництво» існує велика кількість нормативних актів, які встановлюють обмеження для громадян щодо заняття підприємництвом, наприклад, депутатам, посадовим і службовим особам органів державної влади та органів місцевого самоврядування, керівникам, заступникам керівників

державних підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів, голові Національного банку, його заступникам, членам Правління Національного банку тощо.

Крім того, законодавство містить обмеження щодо можливості провадження приватними підприємцями певних видів діяльності. Поряд із загальними обмеженнями у здійсненні підприємницької діяльності, встановленими Ст. 4 Закону України «Про підприємництво», фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності не можуть займатися, наприклад, страховою, довірчою (представницькою), банківською, ломбардною діяльностями, діяльністю з випуску та обігу цінних паперів, у сфері організації телебачення і радіомовлення, організації зв'язку, здійснення операцій з металобрухтом, у сфері загальної середньої освіти, космічною діяльністю.

Отже, як бачимо, одним з найбільших «мінусів» такої форми здійснення підприємницької діяльності є широкі обмеження як серед самих категорій громадян, котрі можуть бути приватними підприємцями, так і щодо видів підприємницької діяльності, яку можуть здійснювати такі підприємці.

Також слід відзначити те, що доступ приватного підприємця до кредитних ресурсів в Україні є обмеженим. Зазвичай такі особи не мають: 1) печатки; 2) рахунку в банку; 3) працюють за фіксованим або єдиним податком. Якщо це усунути, то приватний підприємець має можливість на цілком законних підставах отримати кредит у тому числі й від міжнародних кредитних ліній, що діють в Україні.

На сьогодні існує, по-перше, законодавче обмеження (ще не прийняті закони «Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами» та Закон України «Про кредитні спілки в Україні»); по-друге, є незацікавленість банків у видачі малого за обсягом кредиту; по-третє, ускладненість процедури розгляду заявок на кредити в банку, законодавче обмеження отримання суб'єктами малого підприємництва позичок у кредитних спілках та обов'язковість наявності застави. Усе це обмежує доступ приватних підприємців до фінансових ресурсів, а отже, блокує їх безпосередню діяльність.

Однією з переваг здійснення підприємницької діяльності приватним підприємцем є порядок державної реєстрації такого суб'єкта. Зокрема, до органів, які здійснюють реєстрацію (виконавчий комітет міської, районної у місті ради або районна міст Києва і Севастополя державна адміністрація за місцем проживання суб'єкта), подається відносно невелика кількість документів (реєстраційна картка, яка є одночасно заявою про державну

реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності; дві фотокартки; довідка (чи її копія) про включення до Державного реєстру фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів; документ, що підтверджує внесення плати за державну реєстрацію; пред'являється документ, що посвідчує особу (паспорт). Крім того, за державну реєстрацію громадян-підприємців стягується відносно невеликий реєстраційний збір у розмірі 1,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (25,50 грн.). За прискорену (впродовж одного дня) державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності справляється потрібний розмір реєстраційного збору (76,50 грн) [2].

Як відомо, юридична особа діє на підставі установчих документів, які закріплюють її спеціальну правосуб'єктність. Тобто юридична особа має право займатися лише тими видами діяльності, які зазначені в її установчих документах. Натомість фізична особа - суб'єкт підприємницької діяльності, має так звану універсальну правоздатність, тобто право займатися будь-якою діяльністю, яка не заборонена законом. Утім слід зазначити, що фізична особа також має обов'язок отримати ліцензію, патент, дозвіл на той вид діяльності, яким вона займається, якщо, звичайно, така діяльність підлягає ліцензуванню або для її здійснення необхідний певний дозвіл.

Після отримання свідоцтва про державну реєстрацію громадянин-підприємець повинен зареєструватися в органах державної податкової служби. Крім того, фізичні особи, які підпадають під визначення СТ. 2 Закону України «Про податок на додану вартість», зобов'язані зареєструватися як платники податку на додану вартість відповідно до Положення про Реєстр платників податку на додану вартість, затвердженого наказом ДПА України від 01.03.2000 р. № 79.

Приватний підприємець особисто вирішує, використовувати йому печатку чи ні. Зокрема, відповідно до п. 6 роз'яснення Президії Вишого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними» від 12.03.1999 р. № 02-5/111, відсутність відбитка печатки на скріпленій підписом угоди не визнається порушенням форми угоди, якщо інше не передбачено законом. Проте у разі реєстрації підприємця як платника ПДВ обов'язковою умовою правильності оформлення податкової накладної є скріплення її печаткою.

Останнім кроком є відкриття рахунку в банку. На відміну від підприємств, щодо яких частиною 2 статті 1 Закону України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. № 887-ХІІ прямо передбачено необхідність мати рахунок в ус-

танові банку, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, за бажанням можуть не відкривати банківський рахунок, працювати виключно за готівкові кошти і використовувати готівкову виручку на свій розсуд.

Отже, підсумовуючи сказане, хотілося б наголосити на тому, що приватні підприємці мають змогу здійснювати свою діяльність без формування статутного, резервного та інших фондів. Вони наділені універсальною правоздатністю, тобто мають право здійснювати будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Сам процес державної реєстрації для приватних підприємців є значно легшим, а головне - дешевшим, ніж для юридичних осіб. Існує можливість не відкривати банківський рахунок, працювати виключно за готівкові кошти та використовувати готівкову виручку на власний розсуд.

Необхідно також зупинитися на питанні оподаткування фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, приватним підприємцям надано право самостійно обирати спосіб оподаткування доходів, отриманих від здійснення підприємницької діяльності. Приміром, вони можуть обрати загальну систему оподаткування, обліку та звітності. Але також може застосовуватися і спрощена система оподаткування бухгалтерського обліку та звітності, яка передбачає заміну сплати встановлених законодавством податків і зборів сплатою єдиного податку та застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку та звітності [3]. Також громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, мають право на оподаткування доходів, одержаних від цієї діяльності, за фіксованим розміром податку шляхом придбання патенту [4]. Для переходу на одну з цих систем законодавство встановлює певні вимоги. Але натомість сплата єдиного податку значно полегшує ведення бухгалтерського обліку, особливо для тих громадян, які тільки розпочинають самостійний бізнес і водночас повинні в стислі строки оволодіти методами господарських підрахунків та ведення діловодства. Крім того, привертає увагу й можливість заощадження коштів через дозвіл незастосування цієї категорією підприємців касових апаратів при проведенні операцій з готівкою. У разі ж сплати фіксованого податку платник такого податку звільняється від обов'язкового обліку доходів громадян. Крім того, треба сказати, що сплата єдиного податку за підсумками діяльності у звітному періоді дає законні підстави приватному підприємцю не тільки не сплачувати прибутковий податок, податок на промисел і деякі інші податки та збори, а й не складати відповідну декларацію [5].

Незважаючи на всі переваги, ці системи також не є досконалими. Зокрема, не кожен підприємець має регулярні грошові надходження, хоча сплата податку відбувається незалежно від результатів діяльності. Вимога щодо обмеженої кількості найманих працівників також не є доцільною, оскільки, певним чином, не сприяє можливості подальшого розвитку підприємця, створенню додаткових робочих місць в Україні. Крім того, перехід на сплату фіксованого податку обмежений ще й сферою застосування - тільки на ринку. Проблемою є й те, що в проекті податкового кодексу спрощена система оподаткування для приватних підприємців взагалі не передбачена.

Одним із найбільш негативних моментів у діяльності приватного підприємця є те, що, на відміну від юридичної особи, він при здійсненні діяльності відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном, на яке може бути звернуто стягнення. Ще однією специфічною рисою майнового статусу фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності є те, що якщо підприємець одружений, то все його майно, в тому числі і майно, яке використовується для здійснення підприємницької діяльності, належить подружжю на праві спільної сумісної власності [6]. І хоча такий інститут, як спільна сумісна власність, на сьогодні досить добре розроблений у чинному законодавстві, на практиці в деяких випадках можуть виникнути правові колізії. Наприклад, вони цілком можливі при визначенні об'єктів оподаткування подружжя, при визначенні обсягу зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвище-

ної небезпеки, при обранні судом засобів забезпечення позовних вимог тощо.

Отже, в таких ситуаціях досить важливо дати відповідь на запитання, як правильно відокремити майно, що використовується лише для заняття підприємницькою діяльністю, від особистого майна приватного підприємця. Певним чином відповідь можна дати за допомогою даних книги доходів та видатків, ведення якої є обов'язковим для приватного підприємця.

Розглянувши загальні аспекти статусу приватного підприємця, можна в цілому сказати, що його діяльність є самостійною, систематичною господарською діяльністю, яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично це будь-яка діяльність, що не заборонена законом та спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Така форма підприємницької діяльності має високу мобільність, раціональні форми управління, вона здатна забезпечити насичення ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту. Зрештою, формується новий соціальний прошарок підприємців власників.

Цей правовий інститут є досить новим для нашого законодавства, а тому безперечно, що на законодавчому рівні існує багато проблемних та колізійних питань, які сповільнюють розвиток приватних підприємців, хоча сьогодні й проводиться політика державної підтримки малого підприємництва. Проте велика кількість осіб, які сьогодні використовують таку форму здійснення підприємницької діяльності в Україні, свідчить про те, що вона є зручною та досить прибутковою.

1. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III- СТ. 1.
2. Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.1998 р. № 740.
3. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III- СТ. 11.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2000 р. № 507 «Про роз'яснення Указу Президента України від 3.07.1998 року № 27».- Пункт 5.
5. Декрет Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» від 26.12.1992 р. № 13-92.
6. Закон України «Про власність» від 7.02.1991 р. № 697-XII- СТ. 16.

A. Shchuruk

ADVANTAGES AND LACKS OF PRIVATE (INDIVIDUAL) BUSINESS WITHOUT CREATION OF THE LEGAL ENTITY

The general provisions of realization of business activity by the physical persons are described in the article. The legal estimation of the positive and negative moments of such form of activity is made.